



ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ՝ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ ԸՆԴԵՐԱԹ 6 ՄԱՅԻՍ 1872

ԹԻՒՆ 935

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Սպանիոյ ապստամբութեան վրայոք Եւրոպայէն հասած լուրերը՝ խիստ հակասական են : Առաջա-
րութեան կողմանէ տրուած պաշտօնական տեղեկու-
թեանց նայելով՝ ապստամբաց զնդերը սակաւաթիւ
են, անկատար կերպիւ զինեալ, և թաղաւորական
կանոնաւոր զօրախմբաց մտենալու ժամանակը կը-
փախչին կամ կը լուծուին : Իսկ կղերական օրադիրնե-
րը ընդհակառակն կը պնդեն թէ ապստամբական
շարժումը օրըստօրէ կը զօրանայ, կընդարձակուի, և
Տոն Կարոլոսի զօրականաց թիւը արդէն 25,000 հո-
գի կը հասնի : Ստոյգ է թէ կղերք ինչպէս ամեն
տեղ, նոյնպէս և Սպանիոյ մէջ անձ ազգեցութիւն
ունի և կընայ իւր բարոյական քաջալերութեամբը և
դաղտնի հնարքներովը ու գորաններովը մեծապէս
նպաստամտոյցը ըլլալ ապստամբական շարժման յա-
ռաջողութեանը՝ որուն կուսակից և գլուխը զրդը-
ռիչն է, բայց և այնպէս ըստ հասարակաց կարծեաց՝
Տոն Կարոլոսի ապստամբական ճգուեքը՝ շատ չանցած
ի դերն պիտի ելլեն և Սպանիոյ ժողովրդէն օրի-
նաւորապէս բնարեալ Ալֆոնս թագաւորին քաղաքա-
կան կացութեանը վերայ այժման երեցած ամպերը
շուտով պիտի ցնդին :

Տոն Կարոլոսը՝ որ կը պնդէ թէ ինքն Սպանիոյ
թագաւորական դաշուն օրինաւոր ժառանգն է, հե-
տեալ յայտարարութիւնը հրատարակած է. «Ազգե-
րայէն իւր հայրենիքը վերագտնալուն :

«Սպանիոյն, թագաւորին պարտաւորութիւնն է
մեռնել իւր ժողովրդի համար, կամ աղաւթել
զնա : Գոհանամ զԱստուծոյ, որ յաջողեց վերագա-
նալ ի նոյնիական հայրենիս իմ, ուր կը հանդիստա-
նան իմ նախնացս սկիւրբ : Արդեւեմ սպանիացի
մեծ ազգը, որ երբեմն ամենափառաւոր էր և այսօր
զժրագլ յոյժ, ես երջանիկ կը համարիմ զիս որ ապա-
նիացոյց մէջ կը գտնուիմ այժմ և կարող եմ ի խորոց
սրտի խօսիլ անոնց հետ : Այսամ թէ անոնց սիրտը
զիս հասկնալով՝ պիտի փութայ պատասխանել ինձ :
Արդէն զիսեմ ձեր տառապանքը և լսեցի ձեր դառն
յանդաանքը : Ինչու որ ամեն կողմէն հրաւիրեցիք
զիս : Ահա եկայ և այժմ ես զձեզ կը հրաւիրեմ զա-

մենքդ առանց կուսակցական խտրութեան : Իմ ձայնս
կուղղեմ առ ամենայն սպանիացիս քանզի ամենքն ալ
եղբարք իմ են : Չեր հարց աւեր հաւատքը կը հա-
լածուի, բարի անձինքը կը հարստահարուին, մուլ-
թիւնը և ապիրատութիւնը կը յարգուին, անիշա-
նութիւնը կը յաղթանակէ, մեր հայրենեաց եկամուտ-
քը կը յափշտակուին, հասարակաց վտաճութիւնը
ջնջուած է, ստացուածոց սեպհականութիւնը սպառ-
նալեաց ներքե կը գտնուի, և առևտուրը օրըստօրէ
կը թափառուի վրայ է : Ինք իրաց այս վիճակը եր-
կարադոյն ժամանակ տեսնու լինի, խեղճ ժողովուր-
դը առանց հացի և Սպանիան առանց պատուոյ պի-
տի մնալ : Սեր հարքը երբեք պիտի չհամբերէին
այսպիսի լծոյ մի ներքե : ուստի աշխատիք մեր հարց
արժանի գաւառներ լինելու : Ոտք ելիք սպանիացիք,
ոտք ելիք վասն Աստուծոյ, վասն հայրենեաց, և
վասն թագաւորին ձերոյ :

Վերջին լուրերուն նայելով Տոն Կարոլոսը թա-
գաւորական զօրադնդերէն հալածուելով փախեր է
գարձաւ Ալֆոնսի փէնէլ քաղաքը, մինչդեռ
երկու օր առաջ կերողնուր թէ պիտի մեռնի իւր ժո-
ղովրդեան հետ, զոր զրդուած և ոտք հանած է իւր
իշխանասիրութեամբը :

Աստուծոյ ներքին զօրքերը քիչ մը հանդարտու-
թեան մէջ կը գտնուին առայժմ և Իրանիսկոս Ալֆ-
ոնսի կայսրը ճանապարհորդութիւն կընէ Հունգա-
րիայի հարաւային կողմը՝ ուր եռանդուն սիրով կըն-
դուծուի ամեն տեղ : Արհաւիրութեան թէ Արդիայի և
Իրանիսկոսի եռանդութեանց կողմանէ, ինչպէս նաև
Իրանիսկոսի Իրանի կողմանէ յատուկ պաշտօնաւոր-
ներ պիտի յուղարկուին ի շնորհաւորութիւն կայսեր
երբոր սահմանադ լսոյ մտաքաղաքները հասնի :

Վէնայի և Բէրլինի դաշնաց յարաբերու-
թիւնները՝ Սէրբիա-Տէրզի-Լիքա լրացոյցն դրածին
նայելով, օրըստօրէ կը զարգանան մտերմութեամբ և
սերտ բարեկամութեամբ : Հետեւաբար անհիմն են
տարածուած զրոյցները թէ Վալիցիայի զօրքերը
պատճառ տունին երկպառակութեան յիշեալ կառավա-
րութեանց մէջ : Այս երկու կայսերութիւնները կաշ-
խատին, իւրաքանչիւրը իւր կողմանէ, իրենց ներ-
քին նոր կարգաւորութիւնները յառաջ տանելու :

Անգղիոյ հեռատես կառավարութիւնը հանգարմ
սրտիւ և հաշտ աչօք շտեմներ (Խուսիոյ ընդարձակ
տէրութեան օրըստօրէ ևս առաւել զօրանալը՝ և մա-
նանալի Ասիոյ մէջ յառաջանալը, ուստի ամեն ճը-
ղամբ կաշխատի բարեկամական դաշնակցութիւն մի
հաստատել Իերմանիոյ հետ : Այստեղ է թէ անց-
եալները Անգղիոյ թագուհին ճանապարհորդութիւն
մի ըրաւ ի Գերմանիա իւր դուստրը տեսնելու հա-
մար, որ Բրուսելոյ դաշաժառանգ իշխանին լծակիցն
է : Արհաւիրութեան թէ այս ուղևորութեան քաղաքային
նպատակը վերոյիշեալ բարեկամական դաշնակցու-
թեան կը վերաբերի : Այս դաշնակցութեան կամ
մտերմութեան համաձայնութեան վրայոք միտոր (Օտո Ա-
սէլ) Անգղիոյ դեսպանը ի Վերլին, ժամանակէ մը
ի վեր վերջին ճղամբ և դործունէութեամբ կաշխա-
տի եղեր : և կերևի թէ իւր խոհական աշխատու-
թիւնը յաջողութեամբ պսակուեր են :

Օտոսայէն հասած լուրերը կը ծանուցանեն թէ
Ամերիկայի հասարակապետութեան Կրանթ նախա-
դահին որդին, ընկերութեամբ Շէրման զօրապե-
տին Ապրիլի 12ին հասեր են ի Սէպտուադ և
աչքէ անցուցեր են անոր ամրոցներուն մնացեալ մա-
սերը : Ի պատիւ յիշեալ մեծատաճառ հիւրերուն
փառաւոր նախաճաշիկ մի պատրաստուեր է շուտով
որուն մասնակից դառնուեր են շատ երևելի անձինք :
Այս հացկերութիւն ժամանակը քանի մը առեւտախո-
սութիւններ եղեր են ի մասին յառաջագէտ ապագա
յին Խուսիոյ և Սիպիկալ Աստուծոյ :

Առաւել մեծ տարածութեամբ ընդհանուր
ստորեր կայսեր եղբայր բարձրաւ Սիպիկալ Սի-
բիաքը՝ որ այժմ կողմանեան դաւաճաց ընդհանուր
կառավարիչ է, մտաբեր պիտի հրատարակուի և կու-
շտի թագաւոր կողմանու, Հայաստանի և Վրաստա-
նի, հպատակ մնալով միշտ ինչպէս յայտնի է, օ-
գոստափառ կայսեր ամենայն խառնուց :

Աթէնքէն կը ծանուցանեն թէ հոգաւոր Հայր
Յակոբիթոսը՝ քանի մը ամիս յառաջ, նամակ մի գրե-
լով հելլենական Ս. Սինոդին նախադահին ի մասին
Հոռոմի եկեղեցւոյն հետ ունեցած իւր վէճին, դա-
տասխան ընդունուեր է անիշապէս : Իերապոսիւ-

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԼԱՄԱՐԹԻՆԵԱՅ ԱՌԱՋԻՆ ԱՊԱՇՈՒՆ

Այն հնչական ծովափին վրայ, որ կը սարգէ Սօրանդի ծովը
Զիւր կապուտակ ալիքներ մի նարնջի ծառի քովը,
Ազգիկն մօտ, թափերուն տակ, նեղ ու սղփա կայ մի քար,
Որ մտադրող պանդուխտի ոտներուն տակ հաւատար :
Մեմփոսդայիկը հոն անուն մը իր խուրձերով դաղող կը սարգէ :
Ո՛հ, անո՛ւն մը, որ բնուն չէ կրկնուած արձագանգ :
Սակայն երբեմն անցորդը կանգ առնելով՝ խիտ դաղարին
Մէկդի կընէ ու կրկնողայ իր թուականն ու տարին,
Եւ դաղողը քանի մ'արտօսը սր կը յաճին յիւր աչիք :
«Տառնըլից տարեկան էր, առա՛ղ, կըսէ, շուտ է մեռեր» :
Այլ է՛ր ձգի միտքս դէպ' անցեալ դէպքերն,
Թողունք հոգին հեծէ, մնջեն ալիքներն :
Եկէ՛ք, ո՛հ եկէ՛ք, խորհուրդք իմ տխուր,
Կուգեմ՝ մտածել, լ'ոչ արտաւր փհրուլ :
«Տառնըլից տարեկան էր, այո՛, կըսէ, տառնըլից» :
Ի՛նչպէս հաւատար քան զիսն անուշ այլ մի ճակատ չը ճանչեց :
Եւ ոչ երբէք բոլոր շողիւնն այս վտու ի վտու ալիքու
Յորայեր են, նոյն օրինակ, աչիքու մէջ սիրտու :
Արդ ևս մինակ տեսնեմ զինքն, ինչպէս որ ճիշդ յիշողութիւն
Կրցաւ թողուլ կենդանի իմ սրտի մէջ և իմ հոգւոյն :
Հոգի ու սիրտ, ուսկի ոչինչ անհետ չըլլար, մնայ թաղուրն,
Հոն կը տեսնեմ և ես զինքը, ինչպէս որ կայր այն պահուն :
Երբ իր աչուներն սիրալիր խնդրէ վրայ կըսեալեալ :
Մեր առաջին տեսակցութեան՝ որ նաեւ կին մէջ յերկարէր :
Երբ զիւր հիւսակ քակող հովին նա տայր սեռի իւր մազեր :

Ի՛նչպէս հաւատար շուքն թեթիւ, այսինքն վրայ կը շողիւր :
Երբ նա յուշիկ ու շողիւր ձկնորսներու գիշերուան երգին,
Զով քակին հոտանուշ ուղ շնչէր խնդալին :
Երբ նա ինձի կը յուշեմ ի լուսին յերկին վտու ի վեր,
Նման ծաղիկ գիշերային ում նշոյլը զուարթ էր :
Եւ ցոյց տալով արծաթի պէս վրաբերներն, սա կըսէր :
«Ի՛նչպէս ինչ կը շողիւր ինչպէս ի սիրտս նոյնպէս յիշեմ :
Բնա՛ւ երբեք այս լուսափիւս, երկու դաշտեր կապուտակ
Եւ ոսկեղոյն տաղքն ալիքն, ուր կը մեռնին այնչափ կոհակ :
Այս լուսինն, որոյ կատարը երկնից ծոցը կը տատանին,
Եւ սա խորհերն, որ բոլորին անտառներով մութ ու լսին,
Աս ալիքին ցոյցող նշոյլը և սա ալեաց վրայ երգեր
Ո՛հ բնուն չէին զրդեր դանդաղ հեշտերս վերթ այս զիշիւր :
Եւ է՛ր արդեօք հիմակուան պէս ես բնուն չէի խորհած :
Ընդէ՛ր արդեօք և ասուղ մի կայ սրտիս մէջ բարձրացած :
Լ'սէ՛ք քաղքիդ գիշերներն ալ, ո՛ր դու զաւակ առաւտուր,
Առանց ինձի կընմանին՝ այս գեղեցիկ գիշերներու :
Յիտոյ նայր իր մայրին, որ մեր քովն, հեռու չէր,
Եւ տայր ճակատն անոր ծնկան, լ'այնպէս պահ մը կըննջէր :
Այլ է՛ր ձգի միտքս դէպ' անցեալ դէպքերն,
Թողունք հոգին հեծէ, մնջեն ալիքներն :
Եկէ՛ք, ո՛հ եկէ՛ք, խորհուրդք իմ տխուր,
Կուգեմ՝ երազել, լ'ոչ արտաւր փհրուլ :

Իւր աչուներ, ո՛հ սուրբ էին, և իր շրթունքն անսպասկ :
Այն աչուներ պայծառութեամբ կ'ողողէին զիմ տկճարկ :
Նեմի լինէր գեղեցիկ, զոր չը չարքեր և ո՛չ հովիկ :
Անոնց նման չէ յստակ, լ'ոչ անոնց պէս թափանցիկ :
Իսկ սրտին մէջ, նախ քան զիւր անձ, տեսնուէին իւր մտածմունքը,
Եւ քաղցրապիշ աչացը վրայ այն խոնարհեալ արտեւանութիւնը :

Քեզորի լուս արքեպիսկոպոսը՝ իւր պառաւորներն մէջ
կըսէ Հայր Զատիկն թոսին, թէ քրիստոնէութեան է-
ութիւնը հիմնեալ ըլլալով 'ի վերայ ազատութեան,
օրթոքոքս եկեղեցին երբէք չխոտորեցաւ նոյն շաւի-
ղէն, և ամեն աստուածաբանական խնդրոյ վիճարա-
նութեանց մէջ կատարելապէս կընդունի ազատութիւնը:

Ասիկէ գրեթէ 32 տարի յառաջ Արշակունի Գեորգ
թուոյն մէջ, այսինքն 1840 Նոյեմբերի 20ին՝ կայսե-
րական հետեւեալ հրովարտակը հրատարակած էմք՝
զոր արժան կըհամարինք վերստին բարեփոխ հասարա-
կութեան աշայ առջեւ դնել 'ի պատճառս հալածա-
նաց և յարձակմանց՝ որ 'ի մօտ աւուրս տեղի ունե-
ցան ընդդէմ հրէից:

«Աստուծոյն օրոյցով մեծ դատարարին (Ստամպուլ
Գատարին) խորհրդած հրովարտակն է, որու ճակատը
վեհա. Արքայն իւր ձեռքովը գրած էր աս խօսքը:

Աս հրովարտակին մէջ գրվածները 'ի գործ դրուի:

«Հրէից ազգին համար վաղուց հետէ կարծիք մը կար
ոսմիկներուն մէջ, թէ սովորութիւն ունին անոնք մարդ
մը մեղսութեան Պատարային (համարսուղ պայրամին), ա-
նոր արունը գործածելու համար: Աս կարծիքին համար
է որ՝ Գաւառակոսի, Հրոսոսի հրէաները՝ որոնք իմ իշ-
խանութեան տակն են, ուրիշ ազգերէն հալածանք քա-
շեցին. անոնց վրայ եղած գրգռութիւնը ու անոնց
կրած չարչարանքը մօտ ժամանակներու մէջ իմ ականջս
հասած է: Դատարարն չէ, որ քանի մը հրէայ Հրոսոսէն
խորհրդակցան Պոլսի, ու անոնց դատարարներ տեսնուեցաւ
նոր կարգադրութեանց կանոններովը. երբոր խմայուե-
ցաւ որ անմեղին, 'ի գործ գրվեցաւ ինչոր կրպակներէն
արգարտութիւնը ու իրաւունքը: Ասիկ 'ի դատ՝ գիտուն
մարդկանց դատած նշանները հրէից կրօնքի գիրքերուն
մէջ, կիմանցեն որ խիստ արդեւած է անոնց՝ չէ թէ մի-
այն մարդու արուն գործածելը՝ այլև անասուններու ա-
րունը ևս. ասկից կրհատեն որ՝ աս բանը գլխովին բար-
ուրանք մըն է անոնց վրայ:

«Այդ է ուրեմն, ու իմ ունեցած սէրս ալ հպատակ-
ներուս վրայ ստանի կըպահանջէ, որ բնաւ թող չտայ.
վի՛ որ հրէից ազգը, որու անմեղութիւնը յայտնի է,
նեղութիւն կըլէ ու չարչարով ասանկ ամբաստանութիւն.
նեղութեան աստուծուն ստուգեն, ու Աստուծոյն մէջ
հրատարակված խաղի Երկրիին համեմատ, հրէից ազ-
գըն ալ վայելէ ան օգուտները ու աքտանութիւնները՝ որն
որ կըլսեցէն ուրիշ բաւմաթիւ ազգեր իմ իշխանու-
թեանս հպատակ ու պաշտպանութիւն ունենայ: Ասոր
համար յատկապէս հրաման ըրած էմ, որ բոլոր իմ տե-
րութեանս մէջ բնակող հրէից ազգը կատարեալ պաշտ-
պանութիւն վայելէ Բարձրագոյն Գլխոս ուրիշ հպա-
տակներուն պէս, ու մարդ կարող չըլլայ նեղութիւն
տալու ինչեկեց կերպի, անոնց բանաւոր պատճառի,
թէ՛ անոնց համարձակ իրենց հաւատքը պաշտելուն և
թէ՛ անոնց ապահովութեանը ու հանգստութեանը վրայ:

Հիւս. ասոր համար աս հրովարտակը՝ որու ճակատը իմ
արքայական հրամանաւ գրված է, արքունի դիւանա-
տունէն արվեցաւ Հրէից ազգին:

«Այս ուրեմն դու՝ վերայնեալ դատարար, երբոր ի-
մանաթիւ ինչ բանի համար կըխօսվի, հոգ տանիս վերը
գրված պատուէրներուն համեմատ դատարարն ընել,
ու ամենին մէկը աս հրովարտակիս դէմ չիկենալու հա-
մար, անոնքին դիւանը արձանագրել տաւ ու յետոյ
հրէից ազգին յանձնես, ապէկ հոգ տանելով իմ արքա-
յական հրամանս ու կամքս կատարելու:

Տուեալ 'ի Պոլսի, 12 Բամադուն 1256.

այսինքն 23 Հոկտեմբեր 1840:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Իհէրպպուրէն Այրիւն 17 առ բարեկամ ոմն
յուզարկեալ նամակէն, զոր հաճեցաւ հաղորդել
մեզ, հետեւեալ ազգային լուրերը կըքաղեմք:

«Ամուսնութիւնք և ծնունդք առհասարակ քիչ են
այստեղ. իսկ մեծնոցք աւելի ստեղ պատահում են:
Այս Մարտ ամսոյն մէջ երեք նշեցեալ ունեցանք.
որ շատ սակաւ կըպատահէր մէկ ամսվայ մէջ:

«Անցեալ ամի Գեղարքունիքի Գին վեհադն խաչա-
տուր Լազարեանցն վախճանեցաւ իւր ութսուն եր-
կուքուկէս տարվայ հասակի մէջ. յայտնի բան է թէ
ծերութենէն, ինչպէս արդէն նա յայտնի է ձեռ-
նազման և յուզարկաւորութեան հանդէսը կատար-
ուեցաւ, ոչ այնչափ շքեղութեամբ, ինչպէս որ սո-
վորական է այժմ այստեղ. գուցէ մեք սովորած լինե-
լով՝ մեզ այնպէս կըթուի: Այնչափ օրը՝ նոյն ամսոյ
12ին, պատարապէս յետոյ հոգևորականաց փոքրիկ
գասը ուղևորեցաւ օտար միջև հանգստարանի ե-
կեղեցին: Այնչափ տարին հանգուցեցին բոլոր շքա-
նշանները՝ որք տէրութենէն պարզեալ էին նմա:
Թէն ամպհոյսանիով կառքը կայր, բայց բոլոր ճա-
նապարհը մինչ 'ի հանգստարան, զիւստորապէս տեղ-
ւոյս Հայ հատարակութիւնը ձեռքով տարին իւրեանց
լուսահոյի բարերարին մարմինը: Մայրաքաղաքիս
Հայոց եկեղեցւոյն մէջ կարգը կատարելոյ յետոյ,
երկու դամբանարան ճառքը կարգադրեցան. որոց
մէկը՝ որ Ռուսերէն էր, կարգաց Ռոսիկայի եկե-
ղեցւոյն տէր Զարուծիւն աւագ քահանայն. և միւսը
Հայերէն էր, զոր սրտաշարժ կերպիւ կարգաց երի-
տասարգ վարժապետ ոմն Երեմիա Խաչակեան: Հան-
գուցեցին մարմինը ամփոփեցաւ հանգստարանի եկե-
ղեցւոյն մէջ»:

Իհէրպպուրէն գրուած վերոյիշեալ նամակը ու-
րիշ զարմանալի լուր մի ևս կըպարունակէ, յորմէ
յայտնի կըտեսնուի թէ Ռուսաստանի օրագիրներն
ալ, ամեն կողմի օրագրաց պէս, շատ անդամ բոլորո-
վին անհիմն և անհաստատ լուրեր կըհրատարակեն:

Երբեմն զխոսութեամբ և երբեմն անդիտութեամբ:

Ահա ասիկ մեր յիշեալ զարմանալի լուրը:
«Ղաւարի՛ս է արդեօք այն լուրը՝ զոր ես կարգաց
լրագրաց մէջ, թէ 'ի Գլխոսիս 3000 շափ մահաց-
տականք քրիստոնէութիւնը ընդունել են»:

Ասոր Լազարեանց վախճան հրատարակեալ Արքա-
պատարարին ներկայ տարւոյս փետրուարի տետրովը
անցեալ շաբթու ընկալաք, որ հետաքրքրական և ու-
ղաղութեան արժանի ոչ սակաւ լուրեր և տեղեկու-
թիւններ կըպարունակէ: Ասոնցմէ առայժմ հետեւեալ
երկու յօդուածները կըհաղորդեմք մեր ընթերցողաց:

Թատրոն մերազնեայ ուսանողաց 'ի Մոսկով:

Ամսոյ 18ին Մոսկովայի ուսանողները բազմա-
րութիւն ունեցան մի թատերական խաղարկութիւն
նեղայայտելով, տեսնել տեղւոյս բոլոր Հայերին
միացած և ժողոված մի մարդասիրական գործի նպատ-
ակով՝ իւրեանց նիւթական օժանդակութեամբ:

Խաղարկութիւնը Հայ և Ռուս լեզուով էր: Հայ-
կական թատրոնի համար ընտրել էին 'ի Տէր հան-
գուցեալ Պէշկովի շնորհի վաճէ ողբերգութիւնը:
Ղաւարիս է, այս ողբերգութեան մէջ հեղինակի
բանաստեղծական քնարի նուրը թեւեւ ազդում են
Հայի ականջին ազգասիրութեան զգացմանց քաղ-
ձայներ, ինչպէս և նորա բոլոր քերականութիւնն
սակայն թեմական արուեստի մի քանի էական պայ-
մանները պահպանած չլինելով, նեղայայտեցին
շատ դժուարութիւն ունէր: Այսու ամենայնիւ ուսա-
նողներ յօժար կամքը՝ դժուարութիւնները յաղթել
էր. զլեւաւորապէս կատարեցին՝ ուսանող բոլորի
Ա. տէր Զոյլհանէսեան՝ Արտաւազգինը, և պարս
Մանուկեան՝ Գայրապէսինը:

Ռուսական նեղայայտման մէջ՝ հասարակաց գոր-
ծին նպատակով համար մասնակից էին օրիորդ Սո-
լոմէ Ստեփանեանը, և օրիորդ Լազարեանը:
Ռուսանողները յայտնում են իւրեանց խորին և անկեղ-
շնորհակալութիւնը յիշեալ օրիորդներին, նախ՝ նո-
յա վերին աստիճանի ճարտար և հմուտ խաղի և եր-
րորդ՝ նոյա կամար պատրաստութեան համար:

Խաղարկութիւնը աւարտեցաւ երեկոյեան 10 ժա-
մին և յետոյ սկսվեցաւ պարահանդէսը, որ տեղ-
միջեւ երկու ժամը: Այստեղ ժողոված էին տեղւոյ
բոլոր Հայերը և բոլորի երեսին դրոշմված էին ու-
րախութեան և ներքին զոհունակութեան նշաններ:
Ռուսանողները պարտք են համարում յայտնել իւրեանց
խորին յարգութիւնը և շնորհակալութիւնը նոյա, ու
որոնք բանիւ և գործով սատարեցին այս գործին, ու
ձեռնարկված էր բարեգործական նպատակով, չքա-
ւոր Հայ ուսանողներին հնար և միջոց տալու մտքը:
Նախ՝ մեծա. Ա. Զոյլհանէսեանի որ իւր այցելութեւն

Բնաւ երբէք քաղաքիկն իւր հեղութեամբ լի նայուած,
Եւ ո՛չ ցաւ մի աշխարհային իւր ճակատն չէր խաղում:
Բոլոր անձը միշտ կըխայտար, և այն ժպիտն նորակայ,
Որ քիչ մ'էտքը ցաւագին, աւաղ, մեռնի բերին վրայ,
Այն ժպիտը իւր կիսարայ չրթանց վրայ կըթոթուար:
Ինչպէս յատակ երկնի վրայ մի ծխածան լուսակամար:
Զիւր գրաւիչ դէմքն երբէք չէր մթապնէր ամպ մի նսեմ.
Այն ճառագայթն ամպի մէջէ չ'անցաւ երբէք, չ'անցաւ կըսեմ:
Անկայ, անփոյթ, երբեք, տարուրեք իւր քայլափոխ,
Նման աղատ կոհակի մի, ուր արեւ կընէ փողփող:
Նա կըվազէր որ վազվազ, և իր ձայնը հեշտալուր,
Աս իւր սրտի տղայական արձագանգն սուրբ ու մարտի,
Աս մեղեդին անոր սրտի, ուր ամեն բան կարծես կերպէր,
Բախտընէր զայն օգն իսկ, ուր կիմանար թ'երէն 'ի վեր:

Այլ է՞ր ձգի միտքս դէպ' անցեալ դէպքերն.

Թողունք հովն հեծէ, մեջեն ալիքներն.

Եկէք, ո՛հ եկէք, խորհուրդք իմ տխուր,

Կուգեմ մտածել, լ' ոչ արտօսք հեղուլ:

Իմ կերպարան նախ և առաջ իւր սրտի մէջ մնաց թագուն,
Ինչպէս լոյսն աշերու մէջ՝ որ կ'ընայուն առտու ազդուն:
Այն օրէն վերջ ուրիշ բանի չընայեցաւ ալ երբէք,
Այն ժամէն՝ վեր որ նա սիրեց, սէրն եղաւ տիեզերք:
Նա ամեն բան իւր հոգւոյն մէջ յար կըտեսնէր պարզապէս,
Իւր բուն կեանքն իմ անձի հետ կըլիտէր. . . մինչեւ ևս՝
Մասնակցէի այս աշխարհի, որ կըծփայր իւր աշքին,
Ի՛ երանութեան որ է յերկիր, և այն յուսոյ՝ որ 'ի յերկին:
Ժամանակ և անընդհատ, ասոնց վրայ չէր մտածել,
Այլ այն ժամը մի միայնակ իւր զոյտութիւն կըկրծէր:

Ինձնէ առաջ իւր կենաց մէջ յիշատակ մի չէր յիւր անուն,
Իսկ իւր ամբողջ տղայան այն օրիցն իւր իրիկուն:
Նա վստահէր յանտ շքութիւն, որ կըծպտէր մեր դէմքին,
Երբ նա կերթայր, մի սուրբ աղթք, ո՛չ թէ ցաւով այլ խնդաղին,
Այն խորանին առջեւ ձօնել, զոր կըսիրէր, ուր կըսիրէր
Իւր աղթից հետ միանգամ շատ մը հոռու ծաղիկներ,
Եւ իւր ձեռքն զիս կըքաշէր մինչ 'ի սանդուղն իւր տաճարին.
Երբ ես իրեն հեռակէի, տղայն հուր իր մայրին,
Իւր մեղմիկ ձայնն ինձի կըսէր. «Գլուս լիմ հետ ո՛չ աղաչէ,
Զի առանց քեզ չ'երկնն իսկ չ'եմ հասկնար թէ ինչ է»:

Այլ է՞ր ձգի միտքս դէպ' անցեալ դէպքերն,

Թողունք հովն հեծէ, մեջեն ալիքներն.

Եկէք, ո՛հ եկէք, խորհուրդք իմ տխուր,

Կուգեմ մտածել, լ' ոչ արտօսք հեղուլ:

Աս աղբիւրին ջուրն յատակ տես թէ ի՞նչպէս կըստուտի
Յիւր աւաղան, զերթ դժակ՝ որ 'ի յախունս նեղ ու սղտի,
Կապոյտ, պայծառ, կապատանի այն հովն դէմ՝ որ մօտալուտ,
Եւ այն կիզիչ արեւու դէմ, որ զայն կրնար ցամքել անշուշտ:
Այն հանդարտիկ ջուրին վրայ լուրջ կարապ մի սպիտակ,
Եւ իր գլուխն հոն սուղեղով՝ թէ և հանէ շատ սղտալի,
Այլ չ'աղօտեր, կըպահուէն այն հայիկին լուծական,
Եւ կորորի աստղերուն մէջ, որ նկարին անոր վրան. . .
Բայց երբ յանկարծ սառաւնելով դէպ 'ի ուրիշ առուակներ՝
Զարնէ տոնյն իւր թեւերով զայն զողորմուն կոհակներ,
Երկն մեկնի՝ այն ջուրերն որ ալտով կըսկսին,
Ի՛ անոր փնտրութեամբ փունջ վառն ինքնան զայն մթաքնն բոլորովին
Իւր այն թէ թաշուն անգլխ՝ անոր ցեղին ոսկին ահալ,
Անոր մահուան նսեմ հետքը կըսկսեմք նոյն իսկ այնտեղ:

նշանաւոր նուիրատուութեամբ ցոյց տվեց իւր համա-
կրթութիւնը և ուշադրութիւնը դէպ 'ի Հայ ուսանող-
ները: Մեծա. Պ. Ստեփանեանի ընտանեաց' որոց
եւանդոլն ջանքով և նուիրատուութեամբ գործը ըս-
կսվեց և 'ի կատար հասաւ. և բոլորեցունց' որոց հա-
մար թանկ ու նուիրական է Հայը, Հայութիւնը և
նոցա զարդացման նպատակով ձեռնարկված գործերը:

Նոր ձեռնարկեալք:

Ներկայ փետրուար ամսոյն մէջ մեր Ս. Լեւոնի-
այ հոգեւորականաց դասը յաւելցոյց չորս կուսակոթն
եկեղեցականք. որք մի քան զմի ընտիր յատկութեամբ
զարգացած' ուսեալ և լեզուադէտ և բարեկիրթ երի-
տասարդք են: Որովք պէտք է փառաւորութիւն վեհա.
կաթողիկոսի ջանքն և փոթեւանդն հոգածութիւնք
վասն մեր Ս. Լեւոնիայ ուսեալ և կրթեալ և բարի
հովիւներ պատրաստելոյ և կարգելոյ համար:

Վեհափառ Վեհորդ Վ. մեր սրբազնագոյն կաթու-
ղիկոսը 'ի վաղուց անտի կընտրէր ազգային գիշեր-
թիկ ուսումնարան մի հիմնադրելու 'ի Վ. Պօլսոյ:
Վերապատիւ տէր Սարգիս Հալալեանց Ս. արքե-
պիսկոպոսը 'ի յիշեալ մայրաքաղաքը դռնուած ժա-
մանակը 'ի յորին Վ. Եհա. սրբազնութեան այս ազդա-
սիրական խորհուրդը 'ի գործ դնելու աշխատեցաւ.
սակայն այն ատենուան պարագաները արդեւք եղան
գործոյն յաջողութեանը:

Ուրախ սրտիւ կըլսեմք այժմ թէ 'ի հաշիւ սուրբ
Եջմածնի վանուց ընդարձակ առն մի ծախու առ-
նուեր է, որ կըլսանուի 'ի Վեհորդութեան Վ. Պօլսոյ,
Մաշքա կոչուած օգուտն զուարճալի տեղը. ուր գի-
շերթիկ ուսումնարան մի պիտի հաստատուի, կըսեն,
'ի պէտս դաստիարակութեան հայկազուն մանկանց:

Կըզովեմք ամենայն Հայոց վեհա. Հայրապետին
այս ազգասիրական առաջարկութիւնը. որ եթէ շու-
տով 'ի գործ դրուի, անտարակոյս ուրիշ կերպարանք
կառնուն ազգային գործքերը 'ի Վ. Պօլսոյ, և Սոյ
կաթողիկոսական խնդիրը նոր լուծում մի կընայ
ստանալ Ընդարձակ մայր Ս. Լեւոնիայ ծայրագոյն
տնօրէնութեանը համեմատ:

Փառն լրագրոյն Ըպրիլի 22 թուոյն մէջ յետագայ
յօդուածը կըկարգաւք Կիւիկոյ ազգային գործոց և
Սոյ կաթողիկոսութեան այժմեան ձախորդ կացու-
թեանը նկատմամբ:

Ուրեք թէ և կուզին ծածկել, բայց անհնար է: Կիւի-
կոյ ընդարձակ վիճակը Միտիչ արքեպիսկոպոսի կա-
թողիկոս դառնալէն յետոյ առուել տարածման թեան
և յուզման մէջ ընկղմեալ: Կաթողիկոսն 'ինչպիսի քա-
նիցս ծանուցիւք, Սոյն եղև և Հայկալ երթալ ստիպուեր
է, իրեն հակաիր բաղմամբ ժողովրդեան կողմանէ
նկղուելով և հաղածուելով: Անդադար օգնութիւն կը-

խնդրէ Պատրիարքարանէն, և իւր վաւերացման կոյ-
սերական հրովարտակին ժամ յառաջ կընկուն պէտքը
կրկնուեն, սրպէսզի նոր զօրութիւն գրեւու և կարող
լինի զիմադրաւ իւր հակառակորդաց: Միտիչ արքե-
պիսկոպոս' որ տոկուն ու յամու բնաւորութեան տէր
է, և րիւզատիւ կրկին' դժուարին չէ մակարեւել թէ ժո-
ժովորդն ու Միտիչութիւնը ո՛րչափ նեղը կըծղեն
զինքը, մանաւանդ երբ կրկնուեն թէ կայսերական կա-
ռավարութիւնը զեւ հրովարտակը չընորհէր և զիտու-
ղութիւններ կընէ:

«Սիւթիկ (Վիճակ Կիւիկոյ) առաջնորդ Յակոբ վարդա-
պետը' որ կաթողիկոսին կողմանէ առ ի համոզումն ժո-
ղովրդեան թեմերն չըջագայելու եղած է, լուր կայ թէ
ժողովրդեան կողմանէ դռնակոծութիւն է:

«Նշեալ պիտի ըլլայ մեր գծադրք Կիւիկոյ ոչ վիճակ.
մինչև ե՞րբ պիտի տառապին այս տարածման թեան ու
յուզման մէջ: Սոյպէս չէր ըլլար, եթէ Կիւիկոյ կա-
թողիկոսին ընտրութիւնը չուտայոյթ կերպիւ և ապ-
օրինաւորութեամբ չկատարուէր: Ընտրութիւն մը' որոյ
զէմ կըրողքէ ժողովորդը, կըրողքէ ամենայն Հայոց
Հայրապետը և ազգային երկախմանական ժողովոյ մէկ
մասը, և զիտուղութիւն կընէ կայսերական բարեխնամ
կառավարութիւնը: Ո՛վ է այս ամենուն համար պատաս-
խանատու. ո՛յն' որ առ ան կըլիտուէ և կարհամարէ
ժողովրդական իրաւունք, հին աւուրց աւանդութիւն և
անաշու զիտուղութիւններ»:

ՄԱՀԱԳՈՅԺ



Քաղաքի ազգային ուսումնական երիտասարդաց
դասը խիտ ջառաչի կորուստ մի բրաւ: Տիպիւրեան մե-
ծապատիւ Յովնանէս աղային երրորդ օրդին ծաղկահա-
տակ Երուանդ ազան, որ ժամանակէ մը 'ի վեր անբու-
ժելի ախտիւ վարակեալ անկողնոյ կըծառայէր, Սոյրիկ
29ին շարժմ օրը իւր մահկանացուն ընթացքը կըբեց
յանմիկթ ար սուգ իւր գործովորութիւն ծնողաց և կողորոյ:

Բարեխնամ, ուշիմ, լեզուադէտ և կենցաղադէտ,
աղա Երուանդ ոչ սակաւ ակնկալութիւններ կուտար
վասն ապագային թէ' իւր ծնողացը և թէ' ազգին: Բայց
առաջ, որ անագորոյն Պարիկեանք փութացին անոր կե-
նաց ոսկեթէկը կուրեւրու անխնայաբար:

Հանգուցելոյն յուղարկուածութեան տնտր հանգիւսը
յիշեալ ամսոյն 30ին կիրակի օրը կատարուեցաւ մեծ
փառատօրութեամբ և բազմաթիւ ուղեկիցներով. որոց
մէջ օտարազգի շատ երեւելի անձնք կային, ինչպէս նաև
Ռուսաց մեծաշուք հիւպատոսը:

— Յայտնի է թէ հայազգի վեհափառ Մեղրում
խանը, որ 'ի Վ. Պօլսոյ Պ. Տատեան մեծա. Ընա-
քեւ-Պէլին դասեր հետ ամուսնացած է, անցեալ-
ները Պարսից Մեծ-Եղարդոսին խորհրդական ան-
ուանեցաւ: Թեհրանէն կըծանուցանեն այժմ թէ
նորընտիր խորհրդականը 'ի յիշեալ մայրաքաղաքը
հասնելուն, փառաւոր պատուով ընդունուեր է և
օգոստոս. Շահին զահաժառանգ օրդին բարեհաճե-
ր է, 'ի նշան սիրոյ և զոհունակութեան' մեծազին մուշ-
տակ մի շնորհելու անոր:

— Մարտի 1227 թիւէն կըքաղեմք հետեւեալ աղ-
գային ցաւալի տեղեկութիւնները' զորս Վ. Պօլսոյ
Քաղաքի Ք. Օրէան օրագիրն ևս գաղղիւրէնի թարգմա-
նելով հրատարակած է:

«Վանէն Մարտ 22 թուով գրուած նամակ մի' նոր և
քառմանէ յօդագործութիւն մի կըլսատմի, որոյ հիդի-
նակաց համար կըսուի թէ նոյն իսկ բնակչաց ապահո-
վութեան հսկիւր պաշտօն ունեցող զիւրապա՛ս զինու-
նելէ անմեք են:

«Ստոր օր ունենալով Յովսիփ անուն հայազգի մի
զէմ, զիւրեանց տունը կըմանեն և զայն քունին մէջ կու-
նկելով' զուրը տապարի հարուածովք կըջախճախեն:

«Յովսիփին կինն աղմուկէն արթննալով, կըլսուի ո՛ճ
բազորոց վրայ, և փախած ժամանակին անոնցով մի
կըլսուի, հետը կըմտարաւ և մօտակայ տուն մի մէջ խո-
թելով' դուռը վրայէն կըլսուի և հոն կարգելու, և ինքը
առն կըլսուի Երևանը վիճակը տեսնելու: Հոն աղկը
տուր տեսարան մի կընկերայանայ աչքին: Սոյը արեւան
ճաղաղեաց մէջ յիւրկը տարածուած էր անշունչ:

«Նոյն միջոցին արգիլախալ կըող զինուորը' տանը
դուռը կտարելով կըլսուի:

«Սոյ ստիպի լուրը տուող նամակը կըմանուցանէ
նաև թէ հայազգի համառ կին մի' այլազգիներէ յու-
ժլտակուելով' հինգ ամիս անցալով լինելէ ետեւ վ'րջա-
պէս դռնուել է: Նամանակս երկու ամիս 'ի վեր Հայ
պատանի մի կորսուած է և դեռ չէ գտնուած: Սակայն
յալչաւորները լուր գրեւած են տղուն մօրը' ուր ալ չը-
փնտէ իր օրդին»:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՌԻՔԵՐ

Զմիռնիս, 6 Մայիս:

Հրէից դէմ եղած հաղածանքը թէպէտե քաղաքի
ցան, սակայն իսրայէլացի ժողովրդեան աղքատ մասը
որ մանրմունք հաղարուակէ բաներ ծախելով կայրէր
և կընտուցանէր իւր խեղճ ընտանիքը, Համարձակիւր
միջև ցայսօր Յուդայ հեռաւոր թաղերը երթալ' յեր-
կիւլէ գանակոծ լինելոյ:

Յաւօք սրտի տեսնելով իրաց այս վիճակը, քա-
ղաքիս բոլոր հիւպատոսները անցեալ կիրակի օրը
խմբովին գացին 'ի պաշտօնատունն տեղական կառա-
վարութեան, ուր մեր վեհմա. կուսակալին հետ խոր-

Արդ այն դիւթեալ լինի պայծառ կատուտակն է ոչ սյլ ինչ,
Սակայն եթէ ջուր մը պղտոր և աւազուտ ու անջինջ:
Սոյպէս և նա, իմ մեկնելովս, տարսուտ մ'ունցաւ ամբողջ հոգւոյն,
Ում ճառագայթն մարեցաւ և իւր բոցն նուաղուեւ
Ելաւ յերկին, որ ա՛լ բնաւ անկէ նորէն ետ չըդառնայ,
Վասնզի ոչ անկեալէր ուրիշ երկրորդ մի ապագայ:
Վասնզի ոչ տարակոյս է անցրէն 'ի յոյս նա ծնեցաւ,
Ոչ իւր կեանքը վիշտիբու դէմ տղատելու մրցեցաւ:
Սոյ 'ի մի ունայ, աւա՛ղ, ըմպեց, սև ցուերու դառն բաժակ,
Իւր նորարուս մի արտասոքով սուղեալ խեղդեց սիրտն համակ:
Ի' իրմէ նուազ դեղանի և անարատ նման թռչնոյն,
Որ դիւր զուրթ թեւին ներքև դնէ ննջէ իրիկուն,
Ան ալ անոյս պարտեցաւ ցաւերու մէջ ո՛հ անհառաջ
Եւ բնայաւ, սակայն, եղո՛ւկ, իրիկունէ շատ խկ յառաջ:
Սոյ է՞ր ձգի միտքս դէպ' անցեալ դէպքերն,
Թողո՛ւնք հոգիւ հեծէ, մեջքն ալիքներն:
Եկէ՛ք, ո՛հ եկէք, խորհո՛ւրդք իմ տխուր,
Կուզեմ երազել, ո՛չ արտասոք հիւրու:

Տասն'հինգ տարի, նա ընայաւ յիւր հոգաշին անկողին,
Բայց ա՛լ մէկը չ'ողբար վրան այն իւր վերջին ապաստանին,
Եւ վաղահաս մոռացումը, մեռելներու կրկին պատան,
Բողորովին գոցեր է ծովափն հանող այն ճամբան:
Եւ ո՛չ մէկը այցի չ'երթար այն դամբանին աւուրած,
Մէկը վրան չի աղօթեր, չի մոռներ, մոքէս 'ի բայ...
Երբ իմ լցեալ օրերու հոսանքներէն ետ կըդառնամ,
Ես իմ սրտի կըհարցնեմ ամեն ինչ որ' ալ հոն չ'կան,
Եւ աչերս ժուռ անկող 'ի նոյն հետքեր սիրական,
Իմ երկին մէջ այնչափ մեռեալ աստղերու վրայ ես կըլամ:

Անի եղաւ առաջինն' ում նշոյլը սիրային
Գարովանք կըցայտի սրտիս վրայ ո՛հ տակաւին:
Սոյ է՞ր ձգի միտքս դէպ' անցեալ դէպքերն,
Թողո՛ւնք հոգիւ հեծէ, մեջքն ալիքներն:
Եկէ՛ք, ո՛հ եկէք, խորհո՛ւրդք իմ տխուր,
Կուզեմ մտածել, ո՛չ արտասոք հիւրու:

Փութով սրտեալ ծաւ մի պղտի, կանաչ գոյնով կարի դժգոյն,
Անոր մինակ շիրմին է, զոր կանգնէր է հոն բնութիւն:
Զայն կըծեծեն քամիները, արեւն է կարծրացած,
Նման տխուր մի սև սուգի' սրտի մը մէջ ամրացած:
Ժայռին վրայ նա անանի' առանց անոր չուք մի տալու,
Իւր տերեւներ ձերմիկեր են փոշիներէն նոյն ճամբու:
Նա կըլինի դէպ' 'ի երկիր, ուր իր ոտներ ցած ու խոնարհ
Սակիներու տկուսներէն կըջքանան միշտ անդադար:
Գարնան ատեն, ծաղիկ մ'այնտեղ, որ կարծես թէ ձիւնի հատ է,
Մէկ օր ծփայ, կամ շատ երկու, սակայն հովը' որ զայն ժալ,
Ո՛հ, կըլինէ անոր թիթղունք, մինչդեռ իւր հոտ դեռ չէ բուրած,
Զերթ այն կեանքն որ տակաւին սիրտն սիրով չէ վտած:
Սև մտածման ևս սիրոյ թռչուն մ'անոր, հէգ, երկրուն
Ոտին վրայ դադար կընէ, զի դայլայլով խօսի սիրուն:
Ո՛վ դու կեանքէ շուտ թարգմեալ, բա՛րէ, ըսէ՛, ծաղիկդ պղտի,
Զ'կա՞յ միթէ երկիր մ'ուրիշ ո՛ր ամեն բան նորաթիթի:

Դարոյնք ու գացէ՛ք դէպ' անցեալ ժամերն,
Ինձ տան հառաչել ձեր յիշատակներն,
Ուր հոգիս կըրթայ, գացէ՛ք, իմ մոռածմունք
Սիրտս է լեցուն կամիմ' հեղուլ արտաւոր:

Գահիրէ 1872,
10 Ապրիլ:
Թարգմանեալ
Կարապետ Պ. Դերիսման:

